

Xudaybiya umrasininig qilingan

Arab jazirasidagi ahvol musulmonlar fodisiga keskin rivojlana boshlagach, islom taklifining muvaffaqiyati va ulkan fat-g'alaba kursaklari nishona berilishi kerak. Musulmonlarning olti yilidan beri mushriklar tomonidan kelib tushgan Masjidi kontsertida ibodat kilish haq-huquqlarini qayta urnatish uchun bulib tayyorgarlikni amalga oshirishga yordam beradi.

Rasululloh solallohu alayhi va salam Madinada ko'rgan tushlaridagi o'zlarini ashoblari bilan birgalikdagi Masjidi kontsertiga kirganlarni va Ka'boning kalitini oldirganlarni, Baytullohni tavof va umra qilayotganlarni, bazilarni sochilarini olib qochishadi Bu tushlarni ashoblariga aytib berdilar, ularning ko'nglilarini surgarga to'ldirib, Makkaga shu yil kirib borar ekanmiz, deb xursand qildilar. Rasululloh solallohu alayhi va salom umra qililish niyatida ekanlarini aytdi, ashoblarini safarga olib borishga chorladilar.

Musulmonlarni safarbar qilishlari

Rasululloh solallohu alayhi va salom chor-atrofdagi qishloqlarni atrof-muhitga bog'lash kerak emas. A'robiylardan ko'chlari bunga rag'bat bildirishdi. Shundan suv u zot pokiza kiyimlarini kiyib, tuyalari Kasvoga minib, yulga otlandilar. Madinaga Ibn Ummu Maktumni - yo'qki Numayla al-Laysisi - xalifa kilib yuboriladi. Madinadan 6-hijriy zul-xada oyining boshida, dushanba kuni 1400 (bazi rivoyatlarda 1500) sahoba hamroligida yulga chiqdilar. Ayollardan Ummu Salama roziyallohu anxo qo'shilib bordi. Odatada musofirning doimiy hamrohi habar qilingan qindagi qilichdan boshka xech qanday jangovor kurol-aslahalarni olmadilar.

Ислом Нури

Musulmonlar Makkaga qarab yul oladilar

Shunday qilib, Rasululloh solallohu alayhi va salom Makkaga qarab yul olilar. Zul-Xulayfaga etchach, davomiylarga (yangi, Makkaga majburiy qurbonlik qilish uchun qilingan jo'nliqlarga) belgi takdirlanadi, urush uchun chiqmaotganlarni bildiradi, umra uchun tuzatiladi. Oldinroq Xuzolik bir kishining Qurayshning xabarini bilib kelish uchun yubordilar. Ufonga etganlarda haligi odam etib kelib: «Ka'b ibn Luay sizga qarshi Axboshni va boshka bir qanchaga jamoatlarning yigitini, ular sizga qarshi urish qilmoqchiqchi va sizning Baytullohdan tusishmoqchi», dedi.

Payg'ambar solallohu alayhi va salom ashoblariga maslahat solib: «Nimaga deysizlar, ularga yordam berishga keltirilgan qodirliklarning bola-chaqalariga xujum kilib, ularni qulga olaymi? Agar utiraversa, mahrum bulib utirib qolaveradi. Agar (bola-chakalalarini kutish uchun) etib kelishsa, Olloh kesilishga mahkum etgan bo'ynilarni buladi. Yoki bulmasa, Baytullohga qarab boraveraks-da, kim yullimizni to'sib chiqsa, shu bilan jang qilsak? », Dedilar. Shunda Abu Bakr dedi: «Allox va Rasuli biluvchiroq. Biz faqat umra uchun keldik, birov bilan urushish maqsadida kelmadik. Lekin, kimda-kim bizni Baytullohdan tussa, u bilan bilang qilamiz ». Rasululloh solallohu alayhi va salam: «UNDA buva, ketdik», dedilar va jamoalarni yodga olishdi.

Qurayshning musulmonlarni Baytullohdan tosishga urinishlari

Quraysh Payg'ambar solallohu alayhi va sallamning kelayotganlaridan xabar topganch, kengash utkazib, unda musulmonlarni qanday kilib bulmasin, Ka'badan tusishga qabul qilingan qabul qilindi. Rasululloh solallohu alayhi va salomatlik bilan aloqada bo'lganlar bilan uchrashganingizdan keyin kechqurun o'tkazilgan Banu Ka'blik bir kishi

Ислом Нури

Qurayshning Zu-Tuvaga kelayotgan tushganini, Xolid ibn Valid boshchiligida 200 kishilik Makkaga eltuvchi asosini yaratib qo'yganimni bilaman. Xolid o'z suvorilarini bilan musulmonlarni utkazmaslik maqsadida ulanishning yullari ustida turib oldi, har ikkala tomonni bir-birini kurib turadi. Xolid musulmonlarning oldidagi namozi o'qiyotganlarda kuzatib turib, ulug'ning ruku va sujud qiluvchilarini ko'rgan: «Ularga namozda turganlarda tinchlik bilan birgalikda qilsak kerak», deb o'ylab ko'rdi. So'ngg asr namozida turganlarda katta ustiga hujjum kilish niyatida kutib turdi. Biroq,

Konli tuknashuvdan chetlatish uchun yulni uzgirtirishlari

Shundan sung Rasululloh solallohu alayhi va salam Tanishim orkali kontsertga olib boruvchi asosiy yulni chap tomonda qo'llab-quvvatlanib, o'sha tomonga, daralar oragidagi egri-bugri yul orkali keta boshladilar. Bu yil Saniyyatul Muror orqali Makkaning kuyi tomonidagi Xudaybiya pasttekisligiga olib chiqibdi. Xolid musulmon qushinining izidan kurilgan jang-tuvonni ko'rib, ularning o'zlini o'zgartirganlarini bildi va Qurayshni ogoxlantirish uchun Makka boshi elda uchib ketdi.

Rasululloh solallohu alayhi va salom yo'lda davom etib, Saniyatul Murorga etib borganlarda to'yalari erga chukdi. Odamlar «Hal, xali» (yangi, chuh, chuh) deb uni turgizishga xarxand urinmasinlar, tuya urnidan qozg'olmadilar. Shunda ular: «Kasvoning qayarsligi tutdi», deyishdi. Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «Qasvoning qayarsligi tutganligi, unning bunday fe'lli yuki, uni filni tuhtatib qo'yilgan Zot tuvattdi», dedilar. Song: «Ularga menga Ollohning hurmatlarini ulug'laydigan biron ish taklif qilsa, uni albatta qabul qilsa», dedilar. Keyin tuyani hijdadilar, u urnidan turib, burilib yurib ketdi, snd Xudaybiyoning bir chetiga, kamsuvli bir xovuz yonida txtadilar. Suvi kamligidan undan zo'rg'a ovu'lab suv olinar va

Ислом Нури

tezkor joyda uni tugatib ham kuchayozdi. Rasululloh solallohu alayhi va salamga tashnalikdan shikoyat qilichch, o'qlardan bitta kamon oqini olib, uni o'qi xovuzga solishni buyrdilar. Shundan keyin undan suvni qayrab olish kerak va jamoalari tashnaliklarini kondildirishadi.

Budayl Rasululloh solallohu alayhi va salom bilan Quraysh davlatida transport vositalarini olib borish

Shu orada Budayl ibn Varqoa al-Xuzoyi bir qancha xuzoliklar bilan birga Rasululloh solallohu alayhi va salomning oldirariga keldi. Xuzoa Tihoma (yozi, Makka va uning atrofida) Rasmiylarni xayolida xayol qilish va sallaming sir sandig'ini belgilab oldilar (ya'ni, Makkada bulyotgan gap-so'zlarni u zotga ekazib turadi). Budil: «Men Ka'b ibn Luayni (o'z odamlari bilan) Xuddibiyadagi bir nechta quduqlar atrofiga tushgan vaziyatda foydalanib keldim. Ular sersut to'yalar-u, bolali ayollarga olib chiqib ketgan. Siz bilan jang qilishmoqchi, sizni Baytullohdan tusishmoqchi », dedi. Rasululloh solallohu alayhi va salam: «Biz birov bilan urushgani kelmaganmiz, umra qilayotganimiz uchun kelganmiz. Urushlar Qurayshning tinkasini kurib, ularga ancha ziyn etkazdi. Agar istasalar, ular bilan ma'lum bo'lgan muddat urushmaslik haqiqatida bitim tuzamiz va ular bilan bilan odamlarni o'rtasiga tushmaydilar. Agar men g'olib bulsam, ular ham odamlarni kirgan narsaga kirishni istasalar kiradilar, istamasalar kuchli tuplab turadiganlar qoladilar. Agar urushdan boshqasiga ko'nmasalar, jonim qo'liga borgan Zotga qasamki, bu ish ustida harakat bir o'zim g'olib bo'lib qolsam ham, Olloh o'z ishini g'olib qilguncha jang qilaman », dedilar.

Budil: «Bu gaplaringni ularga etkazaman», dedi va Quraysh huzuriga murojaat: «Men xozir oldingiga o'sha odam oldidan kelayapman, u menga bir qancha gaplarni aytdi. Agar istasangiz u gaplarni sizlarga etkazaman »,

Ислом Нури

dedi.

Qurayshning nodon kishilari: «Bizga gapingning keragi yo'q, gapirmay kuyoqol», deyishdi. Fikrli kishilari esa: «Mayli, eshitganlarning so'zla-chi», dedilar. U Rasululloh solallohu alayhi va salamdan eshitishgan gaplarini ulaga aytdi. Shundan sud Quraysh Mikraz ibn Xafsni jo'natdi. Rasululloh solallohu alayhi va salomning kelayotganini ko'rib: «Bu odam xiyonatkor odam» dedilar. U etib kelgach, unga ham Budayl va uning sheriklariga aytgan gapni aytilar. U qaytib borib, Qurayshga bu gaplarni etkazdi.

Quraysh elchili

Shundan sud Kinonalik Xulays ibn Alqama degan odam: «Istasangiz men uning oldiga yordam kelaman», dedi. «Mayli, bor», deyishdi unga. U yoqinlashib kelganida Rasululloh solallohu alayhi va salom ashoblariga: «Bu odam falonchi, u qurbonliklarni qayta tiklaydi, kilingan kavm ohlidan, kurbonlikka atalgan jo'nliqlarni uning oldiga olib chiqib ketadi», dedilar. Odamlar kurbonlikka nomlangan jonliqlarni oltinga chikarib, «labbayka» aytilgan vaziyatda uning ijodiy jurnaliga chiqdilar. Bu holatni ko'rgan: «Subhanalloh! Bu kishilarni Baytullohdan tusish mumkin emas! » dedi. Quraysh oldi qayib kelgach: «Men jonliqlarga Belgi taqillaganini ko'rdim, ularni Baytullohdan tusish tug'ri emas, deb o'ylayman», dedi. U bilan Quraysh o'rtasida bir qancha gap-so'zlar bo'lib o'tdi.

Urva ibn Mas'ud as-Saqafiy: «Bu odam sizlarga to'g'ri taklif taklif kilibdi, uni qabul qilinglar. Menga izn beringlar, o'zim ham bir forib kelay », dedi. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salam oldirariga kelib, u zot bilan gaplashsa bo'ladi. Payg'ambar solallohu alayhi va salom unga ham Budilga aytgan gaplarini aytishadi. Shu gaplar orasida Urva: «Ey Muhammad! Aytingchi, agar siz o'zingizni kavmingni qirib tashlasangiz,

Ислом Нури

sizdan avval bironta arabni o'z ahlini olib bitirganini eshitganmisiz?! Agar boshkacha bulsa, qasamki, men sizning atrofingizdagi obro'-e'tiborni jalb qiladigan odamlarni ko'rmayapman, faqat qayoqdagi betayin, qal'ani-qasang'illar yig'lab qo'yganini ko'rayapman. Bundaylar sizni tashlab ko'chib ketishlarini anik », dedi. Shunda Abu Bakr unga: «Lotning bazrini yagur! Biz u zotni tashlab ko'charkanmizmi?! », dedi. «Kim u?», Dedi Urva. «Abu Bakr», deyishdi. Urva: «Nafsim qo'lida katta bo'lgan Zotga qasamki, agar sening menga o'tkazib qo'ygan yaxshilikning bulmaganda edi, senga qanday javob qilsamni o'zim bilardim», dedi. Song u Rasululloh solallohu alayhi va salom bilan gaplashishda davom etdi. Gapiirkan, u zotning shokololini ushlab qo'ydi. Shunda Mug'iyra ibn Shuba qulida qilich, bo'shida dubulg'a bilan Rasululloh solallohu alayhi va salomning boshqalari ustida turib, Urva u zotning soqollariga qani uzatganda qilichini qini bilan uning kuliga urib: «Rasululloh solingni kuting» «Bu kim bo'ldimi?», Dedi Urva. «Mug'iyra ibn Shuba», deyishdi. Urva: «Ey xoyin, kechagina men sening xiyonatning sabablarini tozalab yurganmidim?!», dedi unga. Mug'iyra mushriklik payti bir qavm bilan safarda bo'lib, kelin ularni o'ldirib, mollarini tortib olgan, keyin Madinaga kelib, musulmon bo'lib qolgan. Rasululloh solallohu alayhi va salom unga: «Islomningni qabul qilaman, ammo molingning menga keragi yo'q», degandilar. Mug'iyra Urvaning jiyani edi.

Keyin Urva saqobalanning Rasululloh solallohu alayhi va salamga qilingan munosabatlarni, u zotni qanday xurmat-qayta tiklashni amalga oshirishni kuzatishadi. Song qayib borganch: «Ey kavmim, qasamki, men ko'p podshohlar, shu jumladan Qaysar, Kisro va Najoshiy huzurida bo'ganman. Ollohga qasamki, biron bir podshohni a'yonlari Muxammadning ashoblari Muxammadni ulug'lani ulug'laganini ko'rmaganman. Qasamki, agar u tupursa, tupugi erga tushmay, ulardan birining kuliga tushadi va u uni yuliga va badaniga suradi. Agar bir ishga

Ислом Нури

buyursa, uni ado etishga shoshilishadi. Taxorat kilsa, tahoratiga suv berishga (yuqi tahoratidan ortgan suvni) bahslashib, urishib ketishga yakin bulishdi. U gapirsa, ovozlarini chikarmay, jim kuloq soladi. Universitet xurmat qilinganlaridan yuziga tik boqishmaydi. U sizlarga ma'qul ishni taklif qilmoqda, uni qabul qilinglar », dedi.

U ularning qullarini sizlardan tushgan Zotdir

Qurayshning oqlsiz va janubiy yoshlari o'zlarining tashabbuslarini ko'rib chiqish uchun bayonot berishganini ko'rib chiqish, barbod qilish uchun rejani tuzish uchun tashkillashtirildi. Yani, tunda yashirincha yuk, musulmonlar holatidagi ijiga kirib, urush olovi yuqilishga sabab bulgan voqealarni tashkil qilish uchun nazorat kililar. Bu rejani amalga oshirish maqsadida 70-80 chog'li yoshlar tunda Tanim tog'idan oshib tushib, musulmonlar holatiga sezdirmay kirib olishga harakat qilishdi. Biroq, quriqchilar boshlig'i Muhammad ibn Maslama ularning hammasining qo'li tushirib, asir bo'ldi.

Rasululloh solallohu alayhi va salam sulhga rag'batlari bugani uchun ularni kechirib, kuyib yubordilar. Бу ҳақда Аллоҳ таоло оят нозил қилди: **«У (Аллоҳ) Макканинг ичида (яъни Худайбияда) сизларни уларнинг (Макка мушрикларининг) устига ғолиб қилганидан кейин уларнинг қўлларини сизлардан, сизларнинг қўлларингизни улардан тўсган (яъни ўрталарингизда сулҳ пайдо қилган) зотдир»** (Фатҳ: 24).

Usmon ibn Affon Qurayshga elchi bo'lib boradi

Shundan sung Rasululloh sollallohu alayhi va salom Quraysh ularning bu safargi ko'zlagan maqsadlari urush emasligiga anik ishchan hil kilish

Ислом Нури

uchun o'zlari tomonidan bir elchi yuborishga nazorat kililar. Umar ibn Xattobni yubormoqchi buloqlarda u uzr aytdi: «Yo Rasululloh, Makkada menga ozor etgudek bulsa, Banu Odiy ibn Ka'b kavmidan bugan men uchun hamjamiyat kilib, g'azabi keladigan juda kimim yig'. Yaxshisi, Usmon ibn Affonni yuuring, Makkada uning urug'lari bor, u istagizni amalga oshira oladi », dedi. Rasululloh solallohu alayhi va salom Usmonni chaqirib, uni Quraysh huzuriga yulladilar. Unga: «Siz ularga biz urush uchun kelmaganimiz, maqsadamiz faqat umra qilayotgan ekani bildiring va ularni Islomga taklif qiling», dedilar. Makkada yasab turgan mo'min va mo'minalar bilan ko'rishib, ularga galaba onlarini yoqing qo'lganini,

Usmon yilga chiqib, Baldaxda turgan kurayshliklar yonidan o'tib borargan, ular undan kaerga borayotganini so'ragan. U Rasululloh solallohu alayhi va salom uni nima maqsadda yig'ilganlarni aytgan: «Mayli, vazifangizni ado etavering», deyishdi. Abon ibn Said ibn Os Usmonni xurmat kilib, uni oz otiga mindirdi va oz ximoyasiga olib, Makkachacha kuzatib keldi. Usmon Quraysh gubbarlariga Rasululloh solallohu alayhi va salomning so'zlarini etkazdi. Vazifasini ado etib katta bo'lganidan keyin katta unga Baytullohni bemalol tavof qilaverishini mumkinligini aytdi. Biroq, u bu taklifni rad etdi va to Rasululloh solallohu alayhi va salom tavof qilmagunlaricha tavof qilmasligini xabar qildi.

Usmonning o'ldirilgani haqida haqiqatda xabar tarqatishi va Rizvon bayati

Quraysh yuzaga kelgan vaziyat haqida uzaro maslahatlashib, birgalikda nazoratga kelish va shundan suvga Usmonga biron javob uchun javob berish uchun bulysa kerak, Usmonni o'zlarini olib borishadi. Usmon davomeganda qaytavermagach, musulmonlar orasida «Usmon o'ldirilgan», deb gap tarqaldilar. Rasululloh solallohu alayhi va salamga bu gap etib kelgach: «To kavm bilan to'knashmaguncha bu erdan ketmaymiz», dedilar.

Ислom Нури

Shong ashoblarini bay'atga (ya'ni, qo'li berib ohlashishga) chaqiradilar. Xma u zotning huzurlariga shoshildilar va o'rtaga ko'chmaslikka bay'at berdilar. Bir jamoat ulimga tayyorliklari haqiqatda bay'at berdi. Birinchi bulib Abu Sinon al-Asadiy bay'at berdi. Salama ibn Akvaa uch marta qayta - bay'atning boshida, o'rtasida va oxirida - o'limga bay'at berdi. Rasululloh solallohu alayhi va salom biron bir kishining ikkilanuvchi kuchlariga kuyib turib: «Bu Usmon nomidan», dedilar. Bayat tamom katta bo'lganidan sung Usmon etib kelib, u ham bay'at qildi. Ushbu bayatatga faqat bir kishi - munofiqlardan bulgan Jadd ibn Qays deban kimsa qvshilmadi.

Rasululloh solallohu alayhi va salom shu kabi bayatni bir daraxt ostida turib oldilar, Umar u zotning qullaridan ushlab oldilar, Ma'mil ibn Yoros esa daraxt shohini Rasululloh solallohu alayhi va salamga tegib ketmasligi uchun o'tib ketdilar. Ushbu bay'at Rizvon (yangi, rozilik) bayat nomini oldi. Allox taolo u haqiqatda kuyidagi oyatni nozil qildi: « (Ey Muhammad sollallohu alayhi va sallam,) **darhaqiqat Olloh mo'minlardan - ular daraxt ostida sizga bay'at kilayotgandagi vaqtlarda - rozi bo'ldilar**» (Fotih: 18).

Sulh bitimi va uning bandalari

Vaziyatning tanligini anglagan Quraysh tezkorlik bilan Suhayl ibn Amrni sulh tuzish uchun yubordilar va sulh bitimi ichida albatta musulmonlarning bu yil qaytib ketishi kerak bo'lgan haqiqat bilan band bo'lish kerakligi bilan shug'ullanish: «Chunki, arablar u bizning biznesimiz roziligimizsiz, yashashni istagan odamni ushlab turing. Suhayl Rasululloh solallohu alayhi va salom huzurlariga otlandi. Uning kelayotganini ko'rib, Rasululloh solallohu alayhi va salam: «Ishlaringning eng katta tomog'iga o'zgardi, kav bu odamni yuobiybdimi, demak sulni istayotgan ekan», dedilar. Suhayl kelib, uzoq gaplashdi. Oxiri kuyigidacha sul biotimaga kelishildi:

Ислом Нури

1. Rasululloh solallohu alayhi va salom va musulmonlar bu yil Makkaga kirmay qaytadi ketadilar, kelgusi yilgi musulmonlar Makkaga kelib, uch kun turadilar, yoshlarda qanday qilib qilichdan bo'shashib qolishlari kerak emas;
2. Tomonlar o'rtasida va har yilgi muddaga urush harakatlari tugatiladi, boshqa birinchilardan hukm surib, ular bir-birlaridan qvllarini tiyaydilar;
3. Kim Muxammad (solallohu alayhi va sallam) ittifoqi va oxiriga kirishni istasa, kiraveradi. Kim Quraysh ittifoqi va oxiriga kirishni istasa, kiraveradi. Ikki tomon ittifokiga kirgan kavm-qavatlar va tomon vakili ko'rsatiladi. Ushbu kavm-qatlamlar tomonidan qilingan har qanday tojovuz ham o'sha tomonning tajovuzi deb e'lon kilinadi;
4. Qurayshliklardan kimki valiysining (yoshi, oila boshlig'i ikki xujayini) iznisiz Muhammadga (solallohu alayhi va sallam) katta kuch - yani ko'chib borsa - uni qaytarib beramiz. Muxammad (solallohu alayhi va salam) tarafdorlaridan kim Qurayshga katta kuch - yani, ko'chib borsa - unga qaytarib berilmaydi;

Rasululloh solallohu alayhi va salam sulh bandlarini yozish uchun Aliyni chaqirib, ungacha aytdi yozdira boshladilar: «Bismillohir rahbarlik qilayapti ...» Suhayl bunga rozi byulmasdan: «Rahmon debani nimaligini biz bilmaymiz,» Bismikallohumma «deb aytdim. Rasululloh solallohu alayhi va sallam u aytganidek yozishga buyerlandlar. So'ng: «Bu - Muhammad Rasululloh imzolagan biotimdir ...», degandilar, Suxayl: «Agar sizni Rasululloh deb bilganmizda, Baytullohdan ham tasmagan, sizga yaxshi urish ham qilmagan bylardik,» Muhammad ibn Abdulloh »deb aytdi, Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «Garchi sizlar yolg'on sanasangiz-da, men haqiqatan Ollohning rasuliman», dedilar, Aliga esa: «Rasululloh»

Ислом Нури

so'zini o'qiydi, O'rniga «Muxammad Muhammad Abdulloh» deb yozib qo'ydi. Aliy bu so'zni o'qishga chaqirgan edi, o'z qo'li bilan bilan uchirib qo'ydi. Shundan sung sih bitimi yozib bitirildi. Sulhga kelishilaych, Xuzoa Rasululloh solallohu alayhi va salam ittifoqlariga kirdi – katta kitobning boshida aytilgan utganimizdek, Abdulmutlib zamonaviyidan beri Banu Xoshimga ittifoqchi sanaladi, shu bilan ittifoqqa kirishlar juda o'sha eski biotimni qo'llab-quvvatladi.

Abu Jandalning qaytarib berilishi

Sulh shartlari yozilayotgan paxt Suhaylning o'g'li Abu Jandal kishilarini sudlaganicha keldi, u Makkaning kuyi tomonidan chiqib keldi, o'zini musulmonlar orasiga otdi. Shunda Suxayil: «Sulh shartiga qarab birinchi bo'lib bulib qaytarib berishingizni sizdan talab qilaman», dedi. Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «Hali biotimni yozib tugatganimiz kerak-ku», degandilar: «UNDA buva, siz bilan juda kech kachon qanday ajrimga kelisholmaymiz», dedi. «Men uchun unga ijozat bering», dedilar Rasululloh solallohu alayhi va salam. «Yo'q, ijozat bermayman», dedi Suhayl. «Ijozat bera qoling», dedilar Rasululloh solallohu alayhi va sallam. «Yo'q, aslo ijozat bermayman», dedi Suxayl. Shundan sux Suhayl Abu Jandalning yuziga tortaki tushirib, yoqasidan bug'ib, sudrab ketdi. Abu Jandal bor ovozi bilan bokirib: «Xoy musulmonlar! Mushriklarga qaytarilamanmi?! Динз dinimada fitnaga sababimanmi?! » deyya bo'shadi. Rasululloh solallohu alayhi va salom unga: «Ey Abu Jandal, sabr qil, Oллоhdan savob umid qil. Albatta, Alloh senga va sen kabi boshka zayflarga kenglik beradi. Biz kavm bilan sulh tuzdik. Ularga Alloxning nomi bilan aniq berdik, ular ham qo'shilib berilar. Biz ularga bergan ahdimizga xiyonat qilmaymiz », dedilar.

Umar ibn Xattob urnidan sakrab turdi va Abu Jandalaga yaqinlashibdi, u

Ислом Нури

bilan yona-yun yurgan holatda: «Ey Abu Jandal, sabr qil, ular mushriklar, o'zingni koning eting qoni bilan tenglashtir», deganicha kilichini sopini unga yoqinglar. Keyinchalik Umar: «Qilimchini olib otasini oqitdi, degandim, lekin u otasini ayadi», deb edi. Shunday kilib, sulh sharti amalga oshirilib, Abu Jandalni mushriklarga qaytarib berishdi.

Umra ijromidan chiqib ketish uchun jonliqlarning sayyohligi va sodiqligini ta'minlash

Sulh bitimi yozib buling, Rasululloh solallohu alayhi va salom odamlarga: «Turinglar, jonliqlaringni uyinglar!», Dedilar. Shunda (iztirobning zuridan odamlarga kuloqlarga ishonmagandek,) xech kim urnidan xiralashadi. Bo'yriqlarni uch marta qaytarib yuborilganidan keyin ham juda kim kimni baxarishga shoshilmagach, o'rnildan o'rganib, Ummu Salamaning oldiga kirdilar va odamlardan yozib qo'yilgan vaziyatni aytib berdilar. Shunda Ummu Salama: «Yo Rasululloh, ular buyrug'ingizni ado etishlarini istasangiz, o'zingiz chiqib, juda kimga lom-mim demasdan, jonligingizni so'yish va sartaroshingni chaqirib, sachchini oldiring», deb aytdi. Rasululloh solallohu alayhi va salom tashkariga chiqib, juda kimga murojaat qilmasin, jo'nliqlarni bug'izladilar va sartaroshni chaqirib, sochlarini kirirdilar. Buniy ko'rgan odamlar gurra-gurra turib, jonliqlarni so'yishga va bir-birlarining sochlarini kirishga tushilar. Bir to'ya yo'qi sigirni etti kishi sherik bo'lib suyildilar. Rasululloh solallohu alayhi va salom mushriklarningning jigiga tegish uchun avval ham Abu Jahlnikiy bulgan, burniga kumush sababiga qarab to'yani qurbonlik qiladilar. Sochlarni kirdirganlarga uch bor, qisqarganlarga bir bor magfirat surab duo qililar. Shu safar assnosida Allox taolo Ka'b ibn Ujra shainda oyat nozil qilib, unda biron uzr sababli sochini oldirib yuborgandan odamning kunza tutish yakka sadaqa berish kabi jonli suyayish bilan to'lantirilgan fidasi (jarimasi) ni aytdi. qisqarganlarga bir bor magfirat so'rab duo qildirilar. Shu safar assnosida Allox taolo Ka'b ibn Ujra shainda oyat nozil qilib, unda

Ислом Нури

biron uzr sababli sochini oldirib yuborgandan odamning kunza tutish yakka sadaqa berish kabi jonli suyayish bilan to'lantirilgan fidasi (jarimasi) ni aytdi. qisqarganlarga bir bor magfirat so'rab duo qildirilar. Shu safar assnosida Allox taolo Ka'b ibn Ujra shainda oyat nozil qilib, unda biron uzr sababli sochini oldirib yuborgandan odamning kunza tutish yakka sadaqa berish kabi jonli suyayish bilan to'lantirilgan fidasi (jarimasi) ni aytdi.

Muhojir ayollarni qaytarib berishdan bosh tortganliklari

Hijrat kilib kelayotgan mo'mina ayollarning valiylari Xuddibiya sulhi shartlariga asoslanib ulanni qaytarib yuborgilarini talab qilib olganlarida Rasululloh solallohu alayhi va salam ulanishning bu talablarini rad etdilar. Chunki, biotimning bu xususidagi bandida gap juda yoqimli erkaklar xususida ketgan, «Bizdan biron odamning sizning oldingizga borsa, garchi sizning odamingizning e'tiborida bo'lsa ham, bizga qaytarib berasiz», deyilgan, oyatlar haqiqatda hech kimga aytilmagan edi. Ollah taolo bu haqiqatda oyat nozil qildi:

«Ey mo'minlar, kachon sizlarga (Makka kofirlarining qo'li ostida qilingan) **mo'minalar hijrat kilib kelsa, sizlar ular** (shu kabi narsalarni) **ni imiton qilib ko'ringlar** (yani o'zingizni o'z erlaringizni yomoni ko'ring yoki sizlarni biron bir odamni qidirib toping) qilganlari haqiqatda sizga qasam ichsinlar) . - **Allox ularning** (dillaridagi) **bundayonlarini** (ham) **juda yaxshi biluvchi.** - **Bas, agar sizlar ularning** (haqiqat) **mo'min ekanliklarini bilganizlar, u holda ularni kofirlarga qaytarganlar!** - **U mo'minalar** (kofirlar) **uchun ham halol emas va u** (kofir)**lar** (mumina) **lar uchun halol emasdir,** - **va ularga** (yangi sizlarning oltingizda qo'lga kiritilgan mo'minalardagi Makka qo'llangan kofir erlariga mana shu xotinlari uchun) **sarflangan binolarni** (qaytarib) **berilar. Kachon sizlar u** (mo'minalar) **larga uylanganlarni berasizlar sizlarga ularni**

Ислом Нури

nikohlaringga o'qishda biron bir gunoh qilishadi. (Shuningdek) **sizlar ham kofirlarning bilak-quldorlaridan ushlamanglar** (ya'ni, sizlarning xotinlaringizni kofira bilan bog'liq vaziyatlarda kofir kavmlarini bilan qolishni istasa, sizlar ularning yullarini tosib nikohlaringda saqlamanglar « (Mumana: 10).

Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам ҳижрат қилиб келган аёлларни Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятлари бўйича имтиҳон қилардилар : **«Эй пайғамбар, қачон сизнинг олдингизга мўминалар келишиб, сизга ўзларининг Аллоҳга бiron нарсани шерик қилмасликларига, ўғирлик қилмасликларига, зино қилмасликларига, (камбағаллик ёки шарманда бўлишдан қўрқиб) ўз болаларини о'ldirmaslikka, va qo'li-joylarni o'rasida to'kib oladigani buxtonni qilmaslikka** (ya'ni farzandsizlik sabab o'zlarining erlaridan ajralib qolishlari uchun biron tashlandiq bolani topib turing, chunki siz bilan bog'layapsizmi?**hamda biron yaxshi ishda sizga itoatsizlik kilmasliklariga qasamyod qilsalar siz ulkan qasamyodlarni qabul qilish va ular uchun Ollohdan magfirat so'rang! Albatta Olloh magfiratli, mehmonbondir** » (Mumtaxana: 12). Qay bir ayol shu shartlarga ijror bylsa, unga: «Bay'atingni (yani, qassamyodinni) qabul qildim», derdilar, ovoz uni kofirlarga qaytarib bermaydilar.

Mana shu hukm tushgach, musulmonlar o'z nikohlarida bufgan kofira ayollarni taloq qiladilar. Umar roziyallohu anhu shu kuni mushrik holicha qolayotgan ikkita oyolini taloq qildi. Keyin ulardan biriga Muoviya, ikkinchisiga Safvon ibn Umayya uylangan edi.

Ислом Нури

Ushbu biotimdan kelib chiquvchi xulosalar

Xudaybiya sulhini u ulib kelgan natijalar bilan birga yaxshi ko'rilgan odamni ko'rgan odamga uning musulmonlar uchun shubhasiz, ulkan fath-g'alaba tomonidan qilinganligi ma'lum qilingan. Chunki, Quraysh shu pattachaga musulmonlarni umumiy ravishda jalb qilayapti, aksincha, ularni tag-tomiri bilan qurib tashlandiga urinib kel va bir kun kelib albatta ularning nihoyasini ko'rishni umid qilardilar, o'zingni Arabni jazirasidigan diniy odamlarni uyida yashayapman. uchun qulidan keltirilgan hamma harakatni qildirdi. Shunday bir qavatilaning sulhga moyil bulishinining o'ziyoq musulmonlarning kuch-qudratlarini tan olish ma'nosini anglatar, Quraysh endi ortiq ularga yaxshi kurashishga qodir emasligini bildiradi.

Sulhning uchunchi bandi mazmuniga qarab, Quraysh o'zining dunyoviy obro-e'lonini, diniy etakchilarini birlashtirgan, endilikda unchalik faqatsiz o'z jonidan bo'shatilgan narxni ko'rishni istamagan, butun dunyoga tashrif buyurgan odam bilan aloqada bo'lgan odamni ushlab turadigan odam bilan aloqada ham edi. Shuning o'zi ham Qurayshga nisbatan juda katta muvaffaqiyatga erishasizmi?! Musulmonlarga nisbatan ulkan fath va galaba emasmi?! Musulmonlar bilan dushmanlari o'rtasida bo'lib kelayotgan konli janjallarning asosiy maqsadi - musulmonlar nazarida - kirginbarot, odamlarni o'ldirish va mol-dunyolarni qo'liga kiritish, dushmanni majburlab Islomga olib kirishni istamadi. Balki, musulmonlarning bu urushlardan ko'zlagan asosidagi maqsadlari - odamlar uchun din va oqida sohada to'da erkinlik berish kerak edi: «(Bu Qur'on) **Parvardingizing tomonidan (kelgan) Haqiqatdir. Bas, xoxlagan odam bundayon keltirsin, xoxlagan kimsa kofir bulsin** » (Kaxf: 29), insonlarni katta istagan oqida va dindan juda kim yordami kerak edi. Shu bilan birga, hozirgi paytda shu maqsadga to'la-to'kis erishildiki, ko'p holatlarda urushlarda qo'zg'atilgan ulkan galabalar orkali

Ислом Нури

ham xuddi shunday natijaga erishib bo'lmadi. Mana shu erkinlik tufayli musulmonlar da'vatda juda katta muvaffaqiyatga erishishni taklif qilishdi. Xudaybiya sulidan o'ldirilgan sonning uchida o'rtadagi vaziyat, ikki yil o'tdi, Makka fatihi oldidan islomiy lashkarningning oxirgi min kishini tashkil qildi.

Sulhning ikkinchi bandi birgalikda kuzatilgan ulkan galabaning ikkinchi qismi edi. Urushni birinchi bulib musulmonlar boshlamagan edilar, uni Quraysh boshlagan edi. Allox taolo aytganidek: «**Ular o'zlari avval-boshida sizlarga qarshi** (jang qilni) **boshlaganlar**» (Tavba: 13). Ammo musulmonlarning jangovor yurishi va harerakatlaridan maqsad – Qurayshni xovuridan tushirib qo'ydi, Ollohning yuguridan kelib tushganidan kelib chiqib, musulmonlar bilan teng huquqliligi asosidagi muomala kilishga ma'mur qilib qo'ydi. Urush harakatlarining har yilgi muddatiga to'g'ri keladigan haqiqatdagi bitimga erishish Qurayshning zo'rliklarga qo'yilgan chek-chegara va urushni birinchi bo'lib olib borilayotgan muvaffaqiyatsizliksizligi, kuchsizlani va ichki ko'rinishga olib borilganligi aniqlandi.

Sulhning birinchi bandi esa Qurayshning Masjidi konstitutsiyasidan tushganiga qarshi chek-chegara bo'lib, shu bilan birga maglubiyatiga dalil bo'ldi. Ushbu bandning Quraysh foysisiga xizmat qilgan birgina qismi – uning fuat shu yilgi musulmonlarni Baytullohdan tosishga qodir bylishi edi.

Quraysh nazorati uchta juquqni musulmonlar qo'liga berib, uning qurilishida faqat bitta ustunlikni qo'lida saqlab qo'ydi. U ham bulsa, sulhning turtinchi bandi edi. Ammo, uylab ko'rsa, bu ustunlik ham juda arzon va musulmonlar uchun deyarli zararsiz ustunlik edi. Ma'lumki, musulmon kishi modomiki musulmon buzargan, juda kechon Ollohu rasulidan va islom diyordan ko'chib ketmaydi. Faqat Islomdan ochiq-

Ислом Нури

oshkor qilinadigan maxfiy ravishda qaytib, murtad bo'lgan kimsagina ko'chib ketishi mumkin. Murtad kimsaning esa musulmonlarga keragi yo'q, bunday kimsaning islom jamoatidan ajralishi uning ijodidan keyin yaxshi yaxshi ko'ring. Rasululloh solallohu alayhi va salomning so'zlari ham mana shu mazmunga ishora qildi: «Kim bizdan ularga ketsa, uni Olloh uzoq qilsin». Biroq, Makka Ahlidan musulmon bilan bo'lgan kishi uchun endi Madinaga panoh istab kelishiga yo'l qo'yilgan bylsa-da, Ollohning eri keng. Madina musumonlari uchun hijrat diorigacha atrofidan anchadan oldin Xabashiston ulaga o'z kuchini ochganini eslashning ozi kifoya. Rasululloh solallohu alayhi va salom kuyidagi suzlari bilan ana shunga ishora qilgandilar: «Kim ulardan bizga kelmoqchi bug'sa, tez fursatda Olloh unga kenglik va yig'ilish yillarini olib borishda yordam beradi».

Bunday tiklanish va ximoya chorasini ko'rishni kutish zohiran Qurayshning ustunligi bulib kurinsa-da, aslida undagi qatiq xavotirga tushganidan, qurilgan yuragi uynab, madorsizlanib borayotganda va butparastni vujudga keltirganida olib borgan odamni ushlab turing. Aftidan, ular o'zlarining jar jarasiga tayyorlanib kelayotgan qo'llanishini va mana shu kabi tiklanish chorasini ko'rishga zarurat tug'dirganligini hisobga olishdi. Rasululloh solallohu alayhi va salomning musulmonlaridan Qurayshga ko'chib o'tgan kishining qaytarib berishini talab kilmaslikka rozi byulishlari esa u zotning Islomning vujudi va kuch-qudratini mustaxkam etayotganligi sababli ishbilarmonlarga asos bo'ldi. Demak, bunday shartdan qurqmasa ham bolaverardi.

Musulmonlarning g'am-g'ussaga botishlari va Umarning Rasululloh (sav) bilan baxslashuvi

Ushbu sul bandlarining asl haqiqati mana shu. Biroq, bu erda musulmonlarga boshlash botgan va ularni qatiq xafa qilgan ikkita ish bor

Ислом Нури

edi:

Birinchisi: Rasululloh solallohu alayhi va salom ularga: «Albatta Baytullohga yuk, uni tavof qilamiz», deb xabar berishadi. Nega endi Baytullohni tavof qilmay qaytmoqdalar ?!

Ikkinchisi: U zot solallohu alayhi va salom Ollohning elchisi va haqiqiy din ustida buvsalar, Olloh taolo o'z dinining g'olib qilinishini va'da qilingan bo'lsa, nega endi u Qurotning Qurimshinning oyoqlarini qabul qilishlarini va sulda o'liklarini olib beriladimi ?!

Mana shu ikkita narsa shak-shubha, vasasa va gumonlar uchog'iga aylanib, musulmonlarning his-tuyg'ularini tirnaytirgan va shu tufayli kelib chiqqan g'am-alam ulalarga sulh o'qibatlarini haqiqatda fikr yuritishga aniq bermagan edi. Eng katik olam chekkanlardan biri Umar ibn Xattob bulsa ajab emas. Xatto, u Rasululloh solallohu alayhi va salom huzurlariga kelib: «Yo Rasululloh, biz haq ustida, ular esa botilda emmasilyar ?!», dedi. «Shunday», dedilar Rasululloh solallohu alayhi va sallam. «Bizdan o'lganlar jannatda, ulanganlar duzaxda emmasilyar ?!», so'radi u. «Xa, shunday», dedilar va yana Rasululloh solallohu alayhi va sallam. «Unday bulsa nega dinimiz tug'risida ularga yana bermoqdamiz va Olloh ular bilan bizning biznesimizda ajrim qilmasangiz turib orqaga qaytsakdamiz ?!», dedi. «Ey Ibn Xattob, men Allohning elchisiman, U Zotga itoatsizlik qilmayman va U meni hargiz tashlab qo'ymaydi », dedilar Rasululloh solallohu alayhi va salam. «Axir siz albatta Baytullohga boramiz, uni tavof qilamiz», demaganmidingiz ?! », dedi Umar. «Xa, shunday degaman. Biroq, bu yil boramiz, deb aytganmanmi ?! », dedilar. «Yo'q», dedi. «Siz, albatta, Baytullohga borasiz va uni tavof qilasiz!», Dedilar Rasululloh solallohu alayhi va salam.

Ислом Нури

Shundan sud Umar g'azabi bosilgan vaziyatda Abu Bakrning oldiga bordi va unga ham Rasululloh solallohu alayhi va salamga aytgan gaplarini aytdi. Abu Bakr ham unga xuddi Rasululloh solallohu alayhi va salam qaytarganlaridek javob qaytardi. Song: «Siz toabad u zotni etaklarini maqkam ushlayvering. Ollohga qasamki, u zot haqiqat ustidalar », dedi.

Shundan keyin Olloh toolo: « (Ey Muxammad sollallohu alayhi va sallam) , **Toki Allohning sizning gunohingizdan ilgarigi o'tgan va kelin kel (adi) gan narsalar** (barcha gunohlarini qilish) **ni mag'firat qilishi uchun va sizlarga o'zingizning ne'matini mukammal qilib beribdi, sizni uchun hamda Allox sizga qudratli Yordam berishi uchun darhaqiqat Biz sizga ochiq-ravshan fat - g'alaba ato etdik »** (Fath: 1-3) deb bo'shashtiruvchi surani nozil qilindi. Rasululloh solallohu alayhi va salom Umarni yoshlariga chorlab, shu surani unga o'qib berdilar. Umar: «Yo Rasululloh, fath shumi?», Deb so'ragan edi: «Ha», deb javob berdilar. Shundan sud Umarning ko'ngli urniga tushib, ortiga qaytdi.

Keyrinroq Umar uzining ishidan qat'i nazar pushaymon bo'lib yurgan edi. Unning ozi bu haqiqatda shunday debdi: «ishi kuni gapirgan gaplarimdan kurkib, xatoyimga koforat bularmikin, deb sadaqa, namoz, kunza va qul ozod kilish kabida juda yaxshi amallar qilib yurdim».

Zaif-nochor kishilar muammosining sabab bo'lishi

Rasululloh solallohu alayhi va salom Madinaga qayib kelib, o'rnashganlardan sung Makkada azobga ovozor qo'yib yuborilgan musulmonlardan biri Madinaga ko'chib keldi. U Qurayshning ittifoqchisi buloq Soqifni qabul qilishdan Abu Basir degan kishi edi. Kabilasi uni qaytarib olib ketish uchun ikki kishini yulibdi. Ular Rasululloh solallohu alayhi va salamga: «Ahdga muvofiqlik, Abu Basirni bizga berishni talab

Ислом Нури

qilamiz», deyishdi. Rasululloh solallohu alayhi va salom Abu Basirni ular kuliga topshirildilar. Ular uni olib ketisharkan, Zul Xulayfaga etishganda tamaddi qilgini tuxhtab, yonida bulgan xurmolarini ub o'tirdi. Shunda Abu Basir ulardan birining qilichini maqtadi. U qilichini kinidan sug'urib, ko'z-ko'z qilib: «Xa, bu juda zo'r qilich, men uni bir necha marka sinab, tajribadan o'tkazganman», dedi. Abu Basir: «Qani, bir ko'raychi», dedi. U qilichni uzatgan edi,

Ikkinchisi esa jon vaziyatda ko'chib o'tdi, Madinaga keldi va xalloslaganija masjidiga kirib keldi. Rasululloh solallohu alayhi va salom uni ko'rish: «Bu biron dashtatli narsani ko'rgan chiqadi», dedilar. U Rasululloh solallohu alayhi va salomning yoshlariga kelib: «Sherigimni o'ldirdi, endi meni ham o'ldirmoqchi!», Dedi. Shu orada Abu Basir ham etib kelib: «Yo Rasululloh, siz meni ularga qaytarib berib, zimmanizga olgandan keyin mojburiyatingizni bajardingiz. Keyin Alloxning ozi meni juda katta kutardi», dedi. Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «Qo'rg'ur, biron biron sherigi bylsa, ancha-munchasinining dodini berishga yaraydi bu», dedilar. Buni eshitgan Abu Basir, agar bu erda qolsa, Rasululloh solallohu alayhi va salom uni ulaga qaytarib berishlarini tushunishadi va Madinadan chiqib ketib, dengiz sohiliga olib borishadi. Shundan so'ng mushriklar qo'lidan ko'chib o'tilgan Abu Jandal ibn Suhayb ham unga kelib kuchaydi. Birin-ketin Qurayshdan ko'chib kelgan musulmonlar uning atrofidagi tuplanib, bir jamoani tashkil qilishdi. Ular Qurayshning Shomga yul bo'lgan karvonlarini talab, odamlarni o'ldirib, mollarini tortib ola boshladilar. Shundan sung Kuraysh Rasululloh solallohu alayhi va sallamga odam yulib, urtagidagi qarindoshlik haqi-hurmati, katta kochib borgan odamlarni uz uzurilarida olib qolishni va qaytarib yubormoqchilarni so'radi. Rasululloh solallohu alayhi va salom ularni Madinaga chaqirib olilar. Shundan sung Kuraysh Rasululloh solallohu alayhi va sallamga odam yulib, urtagidagi qarindoshlik haqi-hurmati, katta kochib borgan odamlarni

Ислом Нури

uz uzurilarida olib qolishni va qaytarib yubormoqchilarni so'radi. Rasululloh solallohu alayhi va salom ularni Madinaga chaqirib olilar. Shundan sung Kuraysh Rasululloh solallohu alayhi va sallamga odam yuqori, urtagidagi qarindoshlik haqi-hurmati, ulardan kochib borgan odamlarni uz uzurilarida olib qolishni va qaytarib yubormoqchilarni so'radi. Rasululloh solallohu alayhi va salam ularni Madinaga chaqirib olilar.

Quraysh bahodirlardan bir kechaning musulmon bo'limi

Xijratning ettinchi yili, ko'rgazma voqeasidan keyin Amr ibn Os, Xolid ibn Valid va Usmon ibn Talha Islomni qabul qilishdi. Ular Rasululloh solallohu alayhi va salamning huzurlariga kelishganida u zot: «Bizga o'zimizning jigaroparalini (ya'ni, aslzodalarni) taqdim qildi», dedilar. Ahbosh degani sizning zehningizga kelayotgani kabi ishchilar emas. Ular Banu Kinona va boshka urug'lar bo'lib, Makkadan olti mil uzoqlikdagi Xubshiy tog'iga nisbatan munosabatda, ahbosh deb nomlanganlar. Ÿsha tog' yongbagrida Banu Horis ibn Abdu Manot ibn Kinona, Banu Mustaliq, Xaa ibn Sa'd ibn Umar va Banu Xuvn ibn Xuzayma qavatlarining to'plani, Qurayshga ittifoqchi bulib qolgan, «Toki hayot davom etamiz, chunki biz o'zimiz bilan birga bo'lamiz. tanu bir jonmiz », deb qasamyod qilgan, shu tog'aga nisbatan munosabatda bo'lgan« Quraysh ahboshi (yani, hubshiyarlari) »deb atalgan (Mu'jamul buldon: 2/214).

Bazr – ayollar jinsiy azosi, klitor.

Arablar odatiga, gaplashaotgan odamning shokoladiga qurol tekkizish unga xurmat-qayta tirom va lutf belgisi bulib sanalar, xususan tengdoshlar bir-biriga ana shunday muomala kilishdi. Rasululloh solallohu alayhi va

Ислом Нури

salvam Urvani xafa kilmaslik uchun uning bu ishidan ko'z yumgan bulsalar, Mug'iyra payg'ambar solallohu alayhi va salomga mushrikning qulini tekkizmaslik uchun uni bu ishdan man qilgandilar. (Fathul Boriy.)

Sahihul Buxoriy: 1/380.

Sahih Muslim: Xudaybiya sulhi bobi: 2/105.

Sahih Muslim: Xudaybiya sulhi bobi: 2/105.

Ushbu sulh haqiqatidagi ma'lumotlarning kuyidagi kitoblardan batafsil bilib olishingiz mumkin: Fathul-boriy: 7 / 439-458, Sahihul Buxoriy: 1 / 378-381, 2/598, 600, 717, Sahih Muslim: 2 / 104-106, Ibn Xishom: 2 / 308-322, Zodal maod: 2 / 122-127, Tarixu Umar ibn Xattob: 39-40-s.

Yukoridagi mantalalarga qarang.

Kupincha bu uchala sahobaning musulmon o'tgan yili haqida turlicha ma'lumotlarga ovoz kelinadi. Aksariyat tarix kitoblarida 8 - yilda o'tkazilgan bulganini aytiladi. Leykin Amr ibn Ossin Najoshiy huzurida musulmon bulgani hikoyasi ma'lum va mashxur. Xolid bilan Usmon ibn Talhaning islomni qabul qilish ishlari Amr ibn Ossinning Xabashistondan qaytib kelibdi, deb aytdi. Amr Xabashistondan qaytib kelgach, Madinaga qarab yo'l keladi. Yo'lda unga Xolid ibn Valid bilan Usmon yulqadi. Uchovlari Rasululloh solallohu alayhi va salamning huzurlariga qarshi, musulmonlar buvladilar. Bu esa ularning hijriy 7- yilda musulmon buganliklariga dalolat kiladi, vallohu a'lam.